

**Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ**

ΥΠΟ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ*

ΥΠΟ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ
Πρωτοπρ.
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κραϊόβα
Λέκτορος τοῦ Α.Π.Θ.

Κατὰ πρότον, εὐχαριστῶ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Sîmbata de Sus, καθὼς καὶ τὸ Νομαρχιακὸ Συμβούλιο τοῦ Brasov γιὰ τὴν τιμητικὴ πρόσκληση νὰ μὲ συμπεριλάβει στοὺς ὁμιλητὲς τῆς παρουσίας συναντήσεως μὲ θέμα: «Ortodoxia - Parte integranta dim Spiritualitatea si cultura Europeana» (Ἡ Ὁρθοδοξία - Συστατικὸ μέρος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικότητος τῆς Εὐρώπης).

Θὰ ἦταν περιττὸ νὰ ἀναφερθῶ στοὺς μακρόχρονους πνευματικοὺς δεσμούς μου μὲ τὴ χώρα καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ρουμανίας. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι οἱ δεσμοί μου εἶναι ἄρρηκτοι ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια, ἀπὸ τὸ ἔτος 1975, ὅταν πρωτοῦλθα ὡς μεταπτυχιακὸς σπουδαστὴς καὶ μάλιστα ἐδῶ καὶ μία ἐπταετία εἶμαι Καθηγητὴς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Κραϊόβα. Αἰσθάνομαι πνευματικὰ ὡς υἱοθετημένο πνευματικὸ παιδί τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας καὶ νιώθω ἀπὸ κοντὰ, θὰ ἔλεγα ἀπὸ μέσα, τοὺς προβληματισμοὺς καὶ τὶς πνευματικὲς ἀνησυχίες τῶν σοβαρῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς χώρας, μπροστὰ στὴν ἐπὶ θύραις ἔνταξή της στὴ μεγάλη Εὐρωπαϊκὴ οἰκογένεια. Αὐτὴ ἡ διπλὴ μου ἐμπειρία ὡς Ὁρθοδόξου Ἑλληνα

* Εἰσήγησις στὸ Συνέδριο ποὺ πραγματοποιήθηκε στὴν Ἱ. Μονὴ Sîmbata de Sus στίς 30.4.2004 μὲ θέμα «Ἡ Ὁρθοδοξία συστατικὸ μέρος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Πνευματικότητος τῆς Εὐρώπης».

και γνώστη της ρουμανικής εν γένει πραγματικότητας ίσως με βοηθήσει στο να δώ τα πράγματα λιγάκι ήρεμα, θα τολμούσα να είπω πιό ρεαλιστικά.

Και πρώτα-πρώτα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η μελλοντική ένταξη της Ρουμανίας, στην Ευρωπαϊκή Ένωση εδώ και λίγα χρόνια είναι το μεγάλο πολιτικό όραμα για τη χώρα ή, για να μιλήσουμε με ελληνικούς ιστορικούς όρους, η σύγχρονη «μεγάλη ιδέα» για τη Ρουμανία. Ίσως ο εφιάλτης από το προηγούμενο ανελεύθερο καθεστώς, ίσως η δεινή οικονομική θέση της χώρας και ακόμη οι υπεραισιόδοξες προοπτικές που παρουσιάζονται από τους πολιτικούς ως καρποί της μελλοντικής ευρωπαϊκής ένταξης καλλιέργησαν σε ολόκληρο το λαό μία άναμνη και μία όμορφη προσδοκία.

Και βέβαια αυτές οι υπερβολικές προσδοκίες δεν είναι αποκλειστικά ρουμανικό φαινόμενο. Το ίδιο συνέβη και σε άλλες υπό ένταξη χώρες. Όμως το θέμα έχει ευρύτερες διαστάσεις πέραν των βλέψεων και των διαθέσεων μίας από μόνης χώρας. Είναι θέμα ολόκληρης της Ευρώπης, αλλά και ταυτόχρονα παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Αναφέρω μόνο τους τίτλους πρόσφατης Κυριακάτικης άρθρογραφίας μας εκ των σοβαρότερων καθημερινών ελληνικών εφημερίδων: Το ευρωπαϊκό πάζλ ενώνεται ξανά (με την ένταξη των δέκα νέων χωρών-μελών ή διευρυμένη Ε.Ε. «έπιστρέφει» στην εποχή των παλαιών μεγάλων συσπειρώσεων), τα σύνορα πέφτουν, οι διαφορές μένουν, άνισες οι οικονομίες στην Ευρώπη των 25¹.

Η Έκκλησία δεν έχει την πολιτική ευθύνη για τον οικονομικό κ.λ.π. προσανατολισμό της χώρας. Όμως δρα και εργάζεται στο συγκεκριμένο τόπο και ποιμαίνει αυτούς τους ανθρώπους με τις προσδοκίες που προαναφέραμε. Ο ρόλος της είναι πνευματικός και κοινωνικός. Γι' αυτό στο λόγο και στην πράξη της δεν μπορεί να είναι ούτε ο προπαγανδιστής ούτε ο πολέμιος των πιό πάνω οραμάτων του λαού της, αλλά με το πνευματικό όπλοστάσιο για το λαό της, που θα του δώσει πνευματικά αντισώματα, ώστε να μπορέσει με την πληρότητα που δημιουργεί το όρθοδοξο φρόνημα και βίωμα να κάνει το πνευματικό κοσκίνισμα αυτών που βιώνει, που ελπίζει και εν τέλει θα βρει μπροστά του. Οφείλει η Έκκλησία ως φιλόστοργη μητέρα και πνευματικός οδηγός του λαού να τον

1. Έφημ. «Η Καθημερινή», Κυριακή 18 Απριλίου 2004, σελ. 16.

προστατεύσει ἀπέναντι καὶ τῶν δύο ἄκρων, δηλαδή καὶ ἔναντι τῆς ὑπεραιοσιόδοξης - οὐτοπιστικῆς καὶ ἔναντι τῆς ἀπαιοσιόδοξης θεώρησης. Προσωπικὰ πιστεύω ὅτι αὐτὸ θὰ εἶναι καὶ ἡ μεγαλύτερη προσφορά τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὴ συγκεκριμένη συγκυρία.

Τὰ τελευταῖα μου λόγια προδίδουν καὶ τὴ γραμμὴ πάνω στὴν ὁποία θὰ κινηθεῖ ἡ παρούσα εἰσήγησή μου. Καὶ ἐπιμένω ὅτι ἀξίζει νὰ προσεχθεῖ αὐτὴ ἡ γραμμὴ, γιατί μόνον ἔτσι ἡ Ἐκκλησία θὰ ἀποφύγει τὶς ἀκαρπες, ἀλυσιτελεῖς καὶ ἀτέρμονες συζητήσεις καὶ ταυτόχρονα θὰ μπορέσει ἡρεμα καὶ διακριτικὰ νὰ παράσχει –ὅπου δεῖ– τὴ συμβολή της γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῶν ὅποιων ἀρνητικῶν ἐπιπτώσεων ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔνταξη. Καί, τὸ σπουδαιότερο, θὰ ἐτοιμάσει ἡ ἴδια τὰ στελέχη της, θὰ καλλιεργήσει τὸ ἔδαφος, ὥστε τὰ ὁποιαδήποτε θετικὰ στοιχεῖα νὰ ἀποδώσουν μεγαλύτερους καρπούς, ἐπ' ὠφελεία πάντα τοῦ ποιμνίου της.

1. Ἱστορικὰ πλαίσια συνάντησης τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὸ δυτικὸ κόσμο γενικώτερα.

Ἡ συνάντηση σὲ ἰδεολογικὸ ἐπίπεδο τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὸ λεγόμενο δυτικὸ - εὐρωπαϊκὸ κόσμο ξεκίνησε ἤδη μὲ τὴ διάδοση τῶν ἀρχῶν τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ κατὰ τὸ δέκατο ὄγδοο αἰῶνα. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, στοὺς Ἕλληνες μὲ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ τὸ 1821 καὶ τὴν ἰδρυση τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους «στὸν πνευματικὸ ὀρίζοντα ἐμφανίζονται εὐδιάκριτα πλέον δύο χαρακτηριστικὰ πνευματικὰ ρεύματα. Τὸ ἓνα ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τοὺς: Ἀθανάσιο Πάριο, Κωνσταντῖνο Οἰκονόμου κ.ἄ. καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν πιστότητα στὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση. Αὐτὸ τὸ ρεῦμα ἔχει πάντοτε τὴν ὑποστήριξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ἄλλο ρεῦμα ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τὸν Ἀδαμάντιο Κοραῆ, ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων, ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ, καὶ τὸν Ἀρχιμ. Θεόκλητο Φαρμακίδη, κληρικὸ, θεολόγο μὲ ἔντονες προτεσταντικὲς ἐπιδράσεις στὴ σκέψη καὶ τὴ συμπεριφορὰ του, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐπεχείρησε τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου πάνω σὲ ἑτερόδοξες βάσεις. Οἱ δύο τελευταῖοι πνευματικοὶ ἄνδρες χαρακτηρίζονται τόσο ἀπὸ τὴν περιφρόνηση ἔναντι τῆς ὀρθόδοξης πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης, ὅσο καὶ ἀπὸ τάση ἀπομάκρυνσης

από μία ὀρθόδοξη πνευματική καὶ ἐκκλησιαστική ζωὴ ἐποπτευόμενη καὶ καθοδηγούμενη ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο»².

Παρόμοια πνευματικὴ αἰχμαλωσία ἐπισυνέβη καὶ στὴ Ρωσία ἐπὶ Μεγάλου Πέτρου μὲ τραγικὲς συνέπειες ἀλλοτρίωσης στὴ θεολογικὴ σκέψη, τὸν ἐκκλησιαστικὸ βίον καὶ τὴν πνευματικότητα τῆς Ρωσίας. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν ἀσφυκτικὸ ἐναγκαλισμὸ τῆς ρωσικῆς θεολογίας μὲ τὸ δυτικὸ σχολαστικισμὸ ἦλθε μὲ τὴν ἀναβίωση τοῦ μοναχισμοῦ, τὴν ἀξιοποίηση τοῦ πλοῦτος τῆς ὀρθόδοξης λειτουργικῆς παράδοσης καὶ τὴν ἐπιστροφὴ στοὺς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ὅλα αὐτὰ περιγράφονται ἄριστα στὸ ἔργο τοῦ Γεωργίου Φλορόφσκυ: «Σταθμοὶ τῆς Ρωσικῆς Θεολογίας». Εἶναι πολὺ σημαντικὸ νὰ καταθέσουμε ἓνα ἔστω παράθεμα ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα στὸ ὡς ἄνω ἔργο, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ π. Γεώργιος Φλορόφσκυ εἶχε ἐπὶ δεκαετίες ἐνεργὸ συμμετοχὴ στοὺς διαχριστιανικοὺς διαλόγους καὶ ὁ ἴδιος ἔζησε ἐπὶ δεκαετίες καὶ ἐκοιμήθη στὴ Δύση. Γράφει λοιπὸν ὁ π. Γεώργιος Φλορόφσκυ: «Ἐχουμε τὸ προνόμιο νὰ ζοῦμε σὲ μία ἐποχὴ θεολογικῆς ἀφύπνισης ποὺ διαπιστώνεται σὲ ὅλο τὸ διχασμένο χριστιανικὸ κόσμον. Εἶναι καιρὸς νὰ ἀναθεωρήσουμε καὶ νὰ ξαναθυμηθοῦμε μὲ μεγάλη προσοχὴ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἄλλοτε σκληρὰ καὶ ἄλλοτε ἐμπνευσμένα μαθήματα καὶ ὑποθήκες τοῦ παρελθόντος. Καὶ μία πραγματικὴ ἀφύπνιση μπορεῖ νὰ ἀρχίσει μόνον ὅταν ἀκούγονται στὸ παρελθὸν καὶ στὸ μέλλον ὄχι μονάχα οἱ ἀπαντήσεις, ἀλλὰ καὶ ἐρωτήματα. Ἡ ἀνεξάντλητη δύναμη τῆς πατερικῆς παράδοσης στὴ θεολογία ἐξακολουθεῖ νὰ καθορίζεται ἀκόμα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ θεολογία ἦταν ζωντανὸ βίωμα στοὺς ἁγίους πατέρες, δηλαδὴ μία πνευματικὴ ἀναζήτησις, μία ὁμολογία πίστεως, μία δημιουργικὴ λύσις ζωτικῶν προβλημάτων. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα ἀντλοῦσαν πάντοτε τὴν ἐμπνευσή τους τὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα. Μόνον μὲ μία ἐπιστροφὴ στοὺς Πατέρες μπορεῖ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ὑγιὲς θεολογικὴ εὐαισθησία στὴν ἐκκλησιαστικὴ μας κοινωνία, εὐαισθησία χωρὶς τὴν ὁποία ἡ ἀναμενόμενη ὀρθόδοξη ἀφύπνιση δὲν θὰ πραγματοποιηθεῖ ποτέ. Στὶς μέρες μας ἡ θεολογικὴ μαρτυρία ἀποκτᾷ ἰδιαίτερη σημασίαν μέσα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀναφορὰ τοῦ ναοῦ καὶ

2. Πρωτ. Κων/νου Καραϊσαρίδη, Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης καὶ τὸ λειτουργικὸ του ἔργο, Ἀθήνα 1998, σ. 22-23.

τῆς βούλησης στήν Ἐκκλησία, ὡς ζωντανή εἴσοδος τῆς ἀλήθειας στο πνεῦμα. *Vos exemplaria graeca nocturna versate diurna.*

Ἡ Ὁρθοδοξία γιά μιὰ ἀκόμη φορὰ ἀποκαλύπτεται στήν πατερική προσέγγιση ὡς μία νικητήρια δύναμη, ὡς δύναμη ἀναγεννητική καί καταφατική τῆς ζωῆς, καί ὄχι μονάχα ὡς καταφύγιο γιά τίς κουρασμένες καί ἀποθαρρυνμένες ὑπάρξεις. Ἡ Ὁρθοδοξία δέν εἶναι τὸ τέλος, ἀλλὰ ἡ ἀρχή, ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἀναζήτησης καί μιᾶς δημιουργίας, εἶναι μία «νέα δημιουργία»³.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴ ρουμανικὴ πραγματικότητα, ἡ κατάσταση ἦταν διαφορετικὴ σὲ σχέση μὲ αὐτὴν τῆς Ρωσίας καί τῆς Ἑλλάδος. Ἄν ὁ ρουμανικὸς λαὸς ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ὑπάρξεώς του ἦταν μία γέφυρα μεταξὺ τοῦ ρωμαϊκοῦ, θρακοδακικοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς χριστιανικῆς βυζαντινῆς πνευματικότητος, καί ἀργότερα ἔπαιξε τὸν ἴδιο ρόλο μεταξὺ τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος, τῆς βυζαντινῆς πνευματικότητος, τῶν Σλάβων καί τῶν γερμανικῶν λαῶν τῆς Δύσεως⁴, μετὰ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), οἱ Ρουμάνοι, διαρθρωμένοι σὲ τρεῖς ἡγεμονίες μέχρι τὰ γεγονότα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεώς τους (1859, 1918), βρέθηκαν στὸ σταυροδρόμι μερικῶν ἐπιδράσεων ξένων πρὸς τὴν Ὁρθοδοξία. Αὐτὲς ἦταν: ἀπ' ἑνὸς ἡ δυτικὴ ἐπίδραση ποὺ ἦλθε μὲ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ καί προτεσταντικὴ προπαγάνδα καί ἀπ' ἑτέρου, ἡ πίεση τοῦ Ἰσλάμ πάνω στὴ γραμμὴ τοῦ Δούναβη. Οἱ συνέπειες τῆς πρώτης ἐπίδρασης ἦταν ἡ διάσπαση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Τρανσυλβανίας⁵. Ἐνῶ ἡ γειτνίαση μὲ τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἔστρεψε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μεγάλων δυνάμεων πρὸς τίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες καί τίς ὁδήγησε σὲ ἕναν πόλεμο ἐπιβίωσης μὲ τίμημα πολλὰ θύματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο προσέφερε ἕνα πλαίσιο εὐνοϊκὸ γιά ρουμανικὴ δημιουργία σὲ πνευματικὸ ἐπίπεδο, ὅπως ὁρίστηκε ὑποβλητικὰ ἀπὸ τὸν Nicolae Iorga: Τὸ Βυζάντιο μετὰ τὸ Βυζάντιο⁶.

Κατ' ἀκολουθίαν τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς περιόδου ἀντικατοπτρίζονται

3. Γ. Φλορόφσκυ, Ἔργα 5, Σταθμοὶ τῆς ρωσικῆς θεολογίας, Μέρος πρῶτο, μετάφραση Εὐτυχίας Β. Γιούλτση, Θεσ/κη 1986, σ. 8.

4. D. Stniloae. Reflectii despre spiritualitatea poporului român, Βουκουρέστι 2001², σ. 130.

5. Pr. Prof. Dr. Mircea Pacurariu, Istoria Bisericii ortodoxe Române, II, Βουκουρέστι 1994², σσ. 289-307.

6. Nicolae Iorga, Byzance après Byzance, Βουκουρέστι 1971².

καν στη ζωή της Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπίσει ἀκόμη ἀπὸ τὸν ΙΖ΄ αἰῶνα νέες νοοτροπίες καὶ νέα ἰδεώδη, τὰ ὁποῖα ὁδηγοῦσαν στὴν ἐκκοσμίκευση τοῦ φρονήματος, στὴν ὑποχώρηση σὲ θέματα δογματικά καὶ τὴν ἀποδοχή καινοτομιῶν⁷. Τὸ ἀνανεωτικὸ κλίμα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνα ἔφερε στὶς ρουμανικὲς περιοχὲς τὴν ἡσυχαστικὴ ἀναγέννηση, καθοδηγούμενη ἀπὸ τοὺς σάτρετς καὶ ἁγίους Βασίλειο τῆς Ροϊάνα Marului καὶ Παῖσιο Βελιτσκόφσκι⁸. Ἡ κίνηση αὐτὴ ξεκίνησε ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἐγκαταστάθηκε στὶς ρουμανικὲς περιοχὲς, ἐπεκτάθηκε στὴ Ρωσία καὶ ἔφτασε μέχρι τὴν Ἀλάσκα⁹. Ἡ ρουμανικὴ πλευρὰ αὐτῆς τῆς κινήσεως ἦταν πολὺ λίγο γνωστὴ στὴ Δύση καὶ σχεδὸν ἀγνοημένη ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν αὐτοὶ ὁμιλοῦν γιὰ τὸν ὀρθόδοξο μοναχισμό κατὰ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα μᾶς παρουσιάζουν μία εἰκόνα ἀξιοθρήνητη. Ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ ἔχουν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἐδάφη ὑπὸ τὴν ὁθωμανικὴ κυριαρχία καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τοὺς σλαβικοὺς λαοὺς, εἴτε τῆς Ρωσίας, εἴτε τοὺς ὑπὸ αὐστριακὴ κυριαρχία, ὅπου, στὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνα, ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τραυματίστηκε βαρὶὰ μὲ τοὺς ἐμπνευσμένους ἀπὸ τὸ Διαφωτισμὸ κρατικούς νόμους. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο τῆς γενικῆς καταπτώσεως δὲν πρέπει νὰ λησμονηθεῖ ὅτι στοὺς Ρουμάνους ἐμφανίζεται ἓνα νέο Ἅγιον Ὅρος γεμάτο πνευματικὴ ζωντάνια. Ὁ Παῖσιος, γεννημένος στὴν Οὐκρανία, κατ' ἐξοχὴν στὰ ρουμανικὰ πριγκιπάτα βρῆκε περιβάλλον πιστὸ στὴ μοναχικὴ παράδοση τῆς Ἀνατολῆς¹⁰. Ἡ ἐπιστροφή στὰ συγγράμματα τῶν Ἀγίων Πατέρων, πρᾶγμα στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται, ὅπως εἶδαμε πρὸ πάνω, ὁ π. Γεώργιος Φλορόφσκυ εἶχε ἤδη γίνῃ πραγματικότητα ἀπὸ τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα μὲ στόχο τὴ θέωση, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι κάτι ἀφηρημένο, ἀλλὰ εἶναι στὴ διάθεση κάθε πιστοῦ ξεχωριστά, ὁ ὁποῖος ἀσκεῖται πνευματικὰ καὶ δὲν

7. Virgil Cîndea, *Ratiunea dominantă, Cluj-Napoca*, 1979, σσ. 227, 262.

8. Mitropolitul Serafim, *Isihasmul, tradiție și cultura românească*, Βουκουρέστι 1994², σ. 110.

9. Virgil Cîndea, *De Roumanie en Alaska: Les limites euroaméricaines du courant philocalique au XVIIIe siècle. Un épisode oublié de la christianisation de l'Amérique*, *Revue roumaine d'histoire*, 34/1-2 (1995), σσ. 55-66.

10. Thomas Spildik, s.j., *Presentazione in Paisij Velichkovskij, Autobiografia di uno stareț. Introduzione e note a cura della Comunità dei Fratelli Contemplativi di Gesù, Bressio di Teolo (Pd)*, 1998, σ. 7, apud V. Cîndea, *Locul spiritualității românești în reînnoirea isihasta*, în *Românii în reînnoirea isihasta*, Ιάσιο 1997, σσ. 26-27.

μένει στὰ ἐπίπεδα τῆς διανοητικῆς περιέργειας¹¹. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ προειδοποίηση τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦταν νὰ μὴ βλέπουμε τὴ Φιλοκαλία μὲ ἓναν τρόπο ἀφηρημένο, διανοητικό. Ἡ οὐσία τῆς Φιλοκαλίας συνίσταται στὸ γεγονός ὅτι ἀνοίγει τὸ δρόμο καὶ ὁδηγεῖ σ' αὐτὴ τὴ γνώση τοῦ πνεύματος, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τοὺς Ἁγίους Πατέρες, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λείψει ἀπὸ τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα¹².

Μετὰ τὸ μεγάλο ἰδεολογικὸ πόλεμο τοῦ ΙΘ' αἰῶνα μεταξὺ τῆς Παράδοσεως καὶ τοῦ μοντερνισμοῦ στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα σημαντικὰ ἱστορικὰ γεγονότα συνέβησαν στὴν οἰκογένεια τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν καὶ Ἐκκλησιῶν. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση στὴ Ρωσία τὸ 1917 καὶ τὸ ἄλλο ἡ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ.

Τὸ πρῶτο γεγονός ὁδήγησε σταδιακὰ πολλοὺς ὀρθόδοξους πληθυσμοὺς ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ λεγόμενου ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ νὰ μεταναστεύσουν στὴν Εὐρώπη, τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὸν Καναδᾶ, ἀκόμη καὶ τὴ μακρινὴ Αὐστραλία. Τὸ ἴδιο συνέβη καὶ γιὰ ἀρκετοὺς Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸ 1922. Ἐνα δεῦτερο κύμα ἔντονης μετανάστευσης πρὸς τὴν Εὐρώπη γιὰ καθαρὰ οἰκονομικοὺς λόγους ἔγινε μὲ τὴν πτώση τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων.

Ἔτσι, πλέον, δὲν ἔχουμε μία συνάντηση σὲ ἰδεολογικὸ καὶ πνευματικὸ πεδίο, ἀλλὰ συγκατοίκηση, συμβίωση τῶν Ὁρθοδόξων μὲ Ἑτεροδόξους, ἄθεους ἢ ἀγνωστικιστὲς δυτικούς πολίτες τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Καὶ μάλιστα αὕτὴ ἡ συνάντηση καὶ συμβίωση ἔγινε γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους κάτω ἀπὸ τὶς δυσμενέστερες τῶν συνθηκῶν. Οἱ ὀρθόδοξοι πληθυσμοί, δηλαδή, δὲν διαπραγματεύτηκαν τοὺς ὅρους τῆς μετανάστευσής τους, ἀλλὰ ἀναγκαστικὰ ἀποδέχτηκαν τοὺς ὅποιους ὅρους ἐγκατάστασης καὶ διαβίωσης προσέφεραν οἱ χῶρες πρὸς τοὺς ὑποδέχτηκαν. Ἔτσι ξεκίνησε καὶ ἀναπτύχθηκε μὲ πολλὰς σίγουρα δυσκολίες, ἡ ὀρθόδοξη διασπορὰ στὶς χῶρες τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως.

11. Ὅπ. παρ., σ. 36.

12. Elia Citterio, *La scuola filocalica di Paisij Velichkovskij e la Filocalia di Nicodimo Aghiorita. Un confronto in Amore del Bello. Studi sulla Filocalia*. Atti del Simposio Internazionale sulla Filocalia. Pontificio Collegio Greco, Roma, novembre 1989, Magnano (VC), Comunità di Bose, 1991, σσ. 202-203, apud V. Cîndea, *Locul spiritualitatii românești în reinnoirea isihasta, în România în reinnoirea isihasta*, Ἰάσιο 1997, σ. 31.

2. Μερικά γνωρίσματα τοῦ Εὐρωπαίου ἀνθρώπου πού σέ πολλές περιπτώσεις χαρακτηρίζουν καί τόν ὀρθόδοξο λαό μας.

α) Ἡ σχέση μέ τὸ Θεό.

Παλαιότερα οἱ ἄνθρωποι θεωροῦσαν δεδομένη τὴν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπλὰ ἐνημερώνονταν γιὰ τὴν ἐνέργειά του στὸν κόσμον καὶ τὴν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου. Σήμερα οἱ Εὐρωπαῖοι στὴν πλειοψηφία τους ξεκινοῦν μὲ τὴν ἀμφισβήτηση τοῦ Θεοῦ, βιώνουν ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὶς σχέσεις τους μὲ τὸ Θεό. Ἔχουν ἐξορίσει τὸ Θεό ἀπὸ τὴν καθημερινότητά τους. Ἐνδιαφέρονται οἱ ἄνθρωποι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσης γιὰ τὸ ἄτομο καὶ τὰ δικαιώματά του, ὅπως εἶναι ἡ ὑγεία, ἡ ἐργασία, ἡ διατροφή, ἡ δικαιοσύνη, τὸ περιβάλλον, τὰ ἴσα δικαιώματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν κ.ἄ.

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι εὐχάριστο καὶ ὠφέλιμο. Ἀλλὰ ὁ τρόπος πού προβάλλονται αὐτὰ τὰ αἰτήματα εἶναι καθαρὰ ἀνθρωποκεντρικός. Δὲν ὑπάρχει ἀναφορὰ καὶ σύνδεση μὲ τὸ Θεό, καμμία παραπομπὴ στὴ θεϊκὴ πρόνοια, στὸ ἀνύστακτο βλέμμα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ μοίρα του σ' αὐτὸν τὸν ἐπίγειο κόσμον.

β) Ἡ σχέση μέ τὸ συνάνθρωπο καὶ τὸ ἐργασιακὸ περιβάλλον.

Ὑπάρχει πολλὴ ἔνταση στὴ διεκδίκηση τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων καὶ λιγοστὴ παράλληλα διάθεση γιὰ τὴν ὑπηρετίση καὶ διακονία τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐπιδιώξεων τῶν πολλῶν. Παρατηρεῖται ἓνα ἔντονο πνεῦμα ἀτομικισμοῦ καὶ μειωμένη εὐαισθησία γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν πολλῶν καὶ μάλιστα τῶν ἀδυνάτων. Πολλὲς φορὲς τὰ συντεχνιακὰ καὶ τὰ μικροκομματικὰ συμφέροντα τίθενται ὑπεράνω τοῦ εὐρύτερου κοινωνικοῦ συμφέροντος. Τὸ σύνθημα «ὁ θάνατός σου ἢ ζωὴ μου» βρίσκει πολλὲς φορὲς τὴν ἐπαλήθευσή του στὴ συμπεριφορὰ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Πρὸ ἐτῶν διάβασα στὸν ἡμερήσιο Τύπο ὅτι στὴ Γαλλία, στὸ Παρίσι, στὰ μισὰ ἀπὸ τὰ ἐνοικιαζόμενα σπίτια κατοικοῦν μοναχικοὶ ἄνθρωποι. Δηλαδή ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν κανένα δικό τους, κοντινὸ τους ἄνθρωπο καὶ χρειάζεται εἰδικευμένα γραφεῖα ἐπ' ἀμοιβῇ νὰ φροντίζουν τὸ φαγητό τους, νὰ πληρώνουν τοὺς διάφορους λογαριασμούς τους κ.τ.λ., ὥστε νὰ μὴν πεθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα, τὸ κρύο, τὴν ἀσθένεια.

γ) *Συζυγικὲς καὶ οἰκογενειακὲς σχέσεις.*

Στὰ ἀνδρόγυνα, στὶς συζυγικὲς σχέσεις, ὑπάρχει ἔνταση καὶ ἔντονος ἀνταγωνισμός. Δὲν εἶναι ἐμφανὲς κάποια ἱεραρχία. Ὁ ἄνδρας πολλὰς φορὲς ἐκθηλύνεται καὶ ἡ γυναῖκα ἀρρενοποιεῖται. Αὐτὸ ἔχει ὡς συνέπεια τὰ παιδιὰ νὰ ζοῦν μέσα στὸ κλίμα τῆς συζυγικῆς αὐτῆς ἔντασης καὶ δὲν μποροῦν νὰ δοῦν στὰ πρόσωπα τῶν γονιῶν τοὺς τὰ ὑγιῆ πρότυπα. Τὰ ἡλικιωμένα ἄτομα δὲν χωρᾶνε πολλὰς φορὲς στὴ σύγχρονη οἰκογένεια καὶ τοποθετοῦνται σὲ οἶκους εὐγηρίας. Γονεῖς οἱ ὁποῖοι τὰ ἔδωσαν ὅλα γιὰ τὰ παιδιὰ τους, στὴν ὥρα τῆς δικῆς τους ἀνάγκης τὰ παιδιὰ τοὺς γυρίζουν τὴν πλάτη, δηλώνουν ἀδύναμα νὰ τοὺς παράσχουν λίγη συμπαράσταση γιὰ λόγους δικαιοσύνης καὶ εὐγνωμοσύνης γιὰ ὅσα τοὺς προσέφεραν οἱ γονεῖς τους.

δ) *Παιδεία, σχολεῖο.*

Στὴ διαδικασία τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀγωγῆς ἔχει λησμονηθεῖ ἡ παλαιὰ σχέση μαθητοῦ καὶ διδασκάλου. Ἡ ἀπόσταση ἔχει ἐκμηδενιστεῖ χάριν τῆς οἰκειότητος. Οἱ σημερινοὶ μαθητὲς κατήντησαν ἐνίστε ράθυμοι, ἀλλὰ πάντοτε ἀπαιτητικοὶ ἔναντι ὅλων τῶν ἄλλων ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους. Πολλὰς φορὲς καὶ ἡ ἴδια ἡ Πολιτεία προβαίνει σὲ χαριστικὲς πράξεις, σὲ ὑπερβολικὲς παροχές, ἀφοῦ γιὰ κομματικὲς σκοπιμότητες φοβᾶται τίς ἀρνήσεις.

ε) *Εὐδαιμονισμός καὶ φιλοσαρκία.*

Ὑψιστος σκοπὸς τοῦ σύγχρονου Εὐρωπαίου, καὶ ὄχι μόνο, εἶναι νὰ ζεῖ καλά. Νὰ τρώει καλά. Νὰ καταναλῶνει ἀγαθὰ περισσότερα ἀπὸ τίς ἀνάγκες του. Νὰ μὴν κρυώνει τὸ χειμῶνα, νὰ μὴ ζεσταίνεται τὸ καλοκαίρι. Νὰ ἔχει στὴ διάθεσή του ὅ,τι θέλει, ὅποτε τὸ θέλει, ὅπως τὸ θέλει καὶ βέβαια ὑπάρχουν ἕνα σωρὸ μηχανισμοὶ ἐξυπηρέτησης μὲ τὸ ἀξιμίωτο ὅλων αὐτῶν τῶν πραγματικῶν ἢ τῶν τεχνητῶν κατασκευασμένων ἀναγκῶν του.

Ὅλα τὰ πιὸ πάνω ἐνδεικτικὰ σημεῖα ποὺ ἀναφέραμε καὶ ἄλλα παρεμφερῆ πού, γιὰ λόγους οἰκονομίας τοῦ λόγου μας, δὲν ἀναφέρουμε ἀλλὰ τὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψη ὅλοι μας, δείχνουν ὅτι ὁ Εὐρωπαῖος, ὁ ἄνθρωπος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως δὲ βρίσκεται μακριὰ μας. Εἶναι μέσα μας, εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, εἶναι τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς μας, οἱ γείτονες καὶ οἱ συνεργάτες μας, εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τὴν εὐθύνη νὰ ἐνημε-

ρώνουν και νὰ διασκεδάζουν τὸ λαό μας μὲ τὸ ραδιόφωνο καὶ τὴν τηλεόραση καὶ τὶς διάφορες μορφές τῆς τέχνης.

3. Ἡ ὁρθόδοξη μαρτυρία σήμερα.

Τὰ τελευταῖα λόγια τῆς δεύτερης παραγράφου τῆς ὁμιλίας μας ἴσως δημιούργησαν σὲ μερικοὺς ἓνα δυσάρεστο συναίσθημα γιὰ τὸ ὅτι τὰ πράγματα γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία γενικώτερα εἶναι δύσκολα. Τὶς ἴδιες δυσκολίες ἀσφαλῶς καλεῖται νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ ἡ ὁρθόδοξη ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας, κάνοντας βηματισμοὺς ἢ χώρα πρὸς τὴν πραγματοποίηση τῆς εὐρωπαϊκῆς τῆς ἑνταξίης. Ἄν θέλετε, μιλήσαμε γιὰ κρίση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ἀνθρώπου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως.

Ὅμως τὰ πράγματα εὐτυχῶς ἔχουν διπλὴ ἀνάγνωση. Ὑπάρχει, δόξα τῷ Θεῷ, καὶ ἡ αἰσιόδοξη προοπτικὴ γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἑνταξίη τῆς χώρας. Εἴμαστε προσωπικὰ βέβαιοι ὅτι, ὑπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις μπορούμε νὰ μεταβάλλουμε τὴν κρίση σὲ εὐκαιρία. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ προηγούμενα, θὰ μιλήσουμε ρεαλιστικά, ὄχι ρομαντικά, ποτὲ προπαγανδιστικά καὶ ὅσο μπορούμε πιὸ τίμια.

α) Διάλογοι Ὁρθοδόξων καὶ Ἑτεροδόξων.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, μὲ συντονιστὴ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα ποὺ πέρασε μὲ μία σειρά σημαντικῶν ἐγκυκλίων δρομολόγησε μία σειρά διαλόγων μὲ τοὺς ἑτεροδόξους. Οἱ δύο πρῶτες ἐγκύκλιοι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῶν ἐτῶν 1902 καὶ 1904, ἔθεσαν ἐνδοορθόδοξα τὸ θέμα τῆς ἀντιμετώπισης τῶν ἑτεροδόξων. Ἐνῶ οἱ ἐγκύκλιοι τῶν ἐτῶν 1920 καὶ 1925 προχώρησαν ἀκόμη περισσότερο καὶ ἡ μὲν πρώτη, τοῦ ἔτους 1920, ἔκανε συγκεκριμένες προτάσεις συνεργασίας τῶν Ὁρθοδόξων καὶ Ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα πρότεινε τὴ συγκρότηση «κοινωνίας τῶν ἐθνῶν». Ἡ τελευταία ἐγκύκλιος, τοῦ 1952, ἔθεσε τὸ θέμα τῆς ἀναγκαιότητας τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.).

Σίγουρα δὲν εἶναι τοῦ παρόντος ἡ ἐκτίμηση τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν τῶν διαλόγων, τῆς ἐπικοινωνίας ἐν διαλόγῳ τῶν Ὁρθοδόξων μετὰ τῶν ἑτεροδόξων. Ἐνα ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητο καὶ δὲν ἐπιδέχεται διαφορετικὴ ἐρμηνεία. Συντελοῦσης καὶ τῆς ὁρθόδοξης διασπορᾶς,

ἡ ὁποία ἔγινε κάτω ἀπὸ τραγικὲς συγκυρίες, σήμερα ἡ Εὐρώπη, ἐκτὸς ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ Προτεσταντικὴ, εἶναι καὶ Ὁρθόδοξη. Σήμερα ὅλη ἡ Εὐρώπη γνωρίζει γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία καὶ ὄχι μόνον αὐτό, σὲ πολλὰς περιπτώσεις ὑπάρχει νοσταλγία καὶ ἀναγώριση τῆς γνησιότητος, τῆς παράδοσός της.

β) Μερικὰ προσωπικὰ παραδείγματα.

Γράφει ὁ Ἀρχιμ. Πλακίδας Deseille γιὰ τὴ θεία Λειτουργία: «αὐτὸ πού μὲ ὑποκινοῦσε νὰ στραφῶ πρὸς τὴ βυζαντινὴ παράδοση, δὲν ἦταν, λοιπὸν, οἱ «ἀνατολικοί» τῆς δεσμοί. Δὲν αἰσθάνθηκα ποτὲ τὸ ἑαυτό μου «ἀνατολικό», οὔτε καὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ γίνω. Ὅμως ἡ χρησιμοποίησις τῆς βυζαντινῆς Λειτουργίας μοῦ φαινόταν νὰ εἶναι ὁ πιὸ ταιριαστὸς τρόπος στὴν παροῦσα κατάστασι τῶν πραγμάτων, γιὰ νὰ εἰσέλθῃ κάποιος στὸ πλήρωμα τῆς πατερικῆς παραδόσεως κατὰ ἓνα τρόπο πού νὰ μὴν εἶναι σχολαῖος καὶ διανοητικὸς ἀλλὰ ζωντανὸς καὶ συγκεκριμένος. Ἡ βυζαντινὴ Λειτουργία μοῦ φαινόταν πάντοτε πολὺ λιγότερο σὰν μία λειτουργία «ἀνατολική», παρὰ σὰν ἡ μόνη ὑπάρχουσα λειτουργικὴ παράδοσι, γιὰ τὴν ὁποία μποροῦμε νὰ ποῦμε: «Αὕτὴ δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ἐνσωματώσῃ πλήρως στὴ λειτουργικὴ ζωὴ τὴ μεγάλη θεολογία, τὴν ὁποία ἐπεξεργάστηκαν οἱ πατέρες καὶ οἱ σύνοδοι μέχρι τὸν Θ' αἰώνα. Σ' αὐτὴν ψάλλεται ἡ εὐχαριστία τῆς Ἐκκλησίας πού θριαμβεῦει πάνω σὲ αἱρέσεις, ἡ μεγάλη δοξολογία τῆς τριαδικῆς καὶ χριστολογικῆς θεολογίας τοῦ ἁγίου κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, τοῦ ἁγίου Μαξίμου. Σ' αὐτὴν διαφαίνεται ἡ πνευματικότης τῶν μεγάλων μοναστικῶν ρευμάτων ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς ἐρήμου, τὸν Εὐάγριο, τὸν Κασσιανό, τοὺς μοναχοὺς τοῦ Σινᾶ μέχρι ἐκείνους τοῦ Στουδίου καί, ἀργότερα, τοῦ Ἀθω... Σ' αὐτὴν, τέλος, ὁλόκληρος ὁ κόσμος, μεταμορφωμένος ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς θείας δόξας, ἀποκαλύπτεται σὲ μία διάστασι καθαρὰ ἐσχατολογικὴ¹³».

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιμ. Πλακίδας, εἰδικὰ γιὰ τὴν ὁρθόδοξη Ρουμανία ἀναφέρει:

«Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν προηγούμενων ἐτῶν εἴχαμε πραγματοποιήσει

13. Ἀρχιμ. Πλακίδα Deseille, Ἡ πορεία μου πρὸς τὴν Ὁρθοδοξία, ἐκδόσεις Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1986, σσ. 36-37. Ὁ συγγραφέας στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ παραθέματος ἀναπέμπει στὸν Μ.-J. LE GUILLOU, L' esprit de l' orthodoxie greque et russe, Παρίσι 1961, σσ. 47-48.

διάφορα ταξίδια σὲ ὀρθόδοξες χώρες, ὅπως στὴ Ρουμανία, στὴ Σερβία, στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος. Τότε δὲν σκοπεύαμε νὰ εἰσέλθουμε στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ἀλλὰ θέλαμε νὰ ἐπιτύχουμε μία ἄμεση γνώση τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ νὰ μυηθοῦμε στὴ λειτουργικὴ καὶ μοναχικὴ ζωὴ τῆς. Ἡ Ρουμανία μᾶς εἶχε ἐλκύσει ἰδιαίτερα μὲ τὸ συνδυασμὸ καὶ τὴν ἀλληλεπίδραση ποὺ εἶδαμε ἐκεῖ ἀνάμεσα σ' ἓνα πολὺ ζωντανὸ μοναχισμό, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε ἀξιόλογες πνευματικὲς προσωπικότητες, καὶ ἓνα λαὸ ἐμπνευσμένο ἀπὸ μία βαθειὰ πίστη καὶ εὐσέβεια. Ὡστόσο, ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση τῆς χώρας δὲν μᾶς φαινόταν νὰ ἐπιτρέπει –τώρα ποὺ προέκυπτε τὸ πρόβλημα τῆς εἰσδοχῆς μας στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία– τὴν ἀποκατάσταση μιᾶς κανονικῆς σχέσεως ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ τὴν Ἐκκλησία αὐτή, ἡ ὁποία παρέμεινε πάντοτε γιὰ μᾶς πολὺ ἀγαπητή¹⁴».

Συνεχίζουμε μὲ ἓνα ἀκόμη παράθεμα τοῦ Ἀρχιμ. Πλακίδα, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺ ἐπαινετικὸ γιὰ τὴν Ὀρθοδοξία, ἀλλὰ δὲν παύει σὲ προσωπικὸ – ὑπαρξιακὸ πεδίο νὰ ἔχει ἓνα δραματικὸ τόνο. Τὸ παραθέτουμε γιὰ νὰ δοῦμε πιὸ καθαρὰ πόσο ἔντονες ὑπαρξιακὰ εἶναι οἱ διενεργούμενες ζυμώσεις στὶς σχέσεις Ὀρθοδόξων καὶ Ἑτεροδόξων. Ἄς δοῦμε καὶ αὐτὸ τὸ παράθεμα: «Ὡστόσο, ἡ Ὀρθόδοξη αὐτὴ Ἐκκλησία δὲν εἶναι μία «ἀνατολική» Ἐκκλησία, μία ἀνατολικὴ ἔκφραση τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ παράδοσή της ὑπῆρξε ἡ κοινὴ παράδοση ὅλων τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πρώτων αἰώνων, κι ἐμεῖς, ἐρχόμενοι σὲ κοινωνία μαζί της δὲν κάναμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐπιστρέψουμε σ' αὐτὴν τὴν πηγὴ. Δὲν «ἀλλάξαμε Ἐκκλησία». Ἀπλῶς περάσαμε ἀπὸ ἓναν κλάδο ἀποκομμένο ἀπὸ τὴ μία Ἐκκλησία στὸ πλήρωμά της¹⁵.

Αἰσθανόμαστε καθαρὰ ὅτι ἀνήκουμε στὸν ἀριθμὸ αὐτῶν τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως, οἱ ὁποῖοι ζητώντας νὰ γίνουν δεκτοὶ στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν ἀρνήθηκαν, ὥστόσο, αὐτὸ ποὺ στὴ Δύση, καὶ πιὸ ἰδιαίτερα στὴν πατρίδα τους –πρὶν καὶ μετὰ τὶς διαιρέσεις καὶ τὸ Σχίσμα– φέρει τὴ σφραγίδα τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο «ὅπου θέλει πνεῖ¹⁶».

14. ὅπ. παρ., σσ. 48-49.

15. ὅπ. παρ., σ. 62.

16. Τὸ κείμενο ἐντὸς τῶν εἰσαγωγικῶν εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸν Ἀρχιμ. Πλακίδα Deseille, ἀπὸ τὸ Ε. BEHR - SIGEL, στὸ «Contacts», No 45 (1964/1), σ. 49.

Καὶ γιὰ νὰ δοῦμε τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίστροφη πορεία τους, θὰ ἀναφερθῶ σὲ δύο πολὺ χαρακτηριστικὰ ρουμανικὰ παραδείγματα. Ὁ ἓνας ἦταν ὁ μακαριστὸς Γέροντας Κλεόπας Ἡλίου. Ὁ Γέροντας Κλεόπας δὲν σπούδασε θεολογία στὰ Πανεπιστήμια καὶ δὲν ταξίδεψε. Ἦταν αὐτοδίδακτος καὶ ἐπὶ δεκαετίες ἀσκήθηκε στὸν ἴδιο τόπο. Ὅμως, μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸν ἐπισκέπτονταν ἦταν καὶ πολλοὶ θεολόγοι ἢ γενικῶς σπουδασμένοι ἄνθρωποι τοῦ δυτικοῦ ἑτερόδοξου κόσμου καὶ κάθονταν προσεκτικὰ κοντά του καὶ ἄκουγαν ἀπλὴ εὐαγγελικὴ καὶ γνήσια ὀρθόδοξη διδασκαλία. Αὐτὸς ὁ ἀκραιφνὴς Ὁρθόδοξος καὶ ἀσκητὴς Γέροντας Κλεόπας συνομιλοῦσε μαζί τους καί, ὅπως ὁμολογοῦσαν οἱ ὡς ἂν συνομιλητές του, ἔφευγαν ὠφελημένοι καὶ ἐντυπωσιασμένοι.

Ἐνα ἄλλο γνήσιο καὶ πολυτάλαντο τέκνο τῆς Ρουμανικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας εἶναι ὁ μακαριστὸς καθηγητὴς π. Δημήτριος Στανιλοάε. Ὅλοι ἐπίσης γνωρίζουμε ὅτι ταξίδεψε παντοῦ, μίλησε σὲ ἀναρίθμητα ἀκροατήρια καὶ ἔδωσε μαρτυρία τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης καὶ γνήσιας πατερικῆς διδασκαλίας. Ἐπὶ πλέον, τὰ θεολογικὰ του συγγράμματα ἔχουν μεταφραστεῖ σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς σύγχρονες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Ὁ π. Δημήτριος Στανιλοάε ἦταν γιὰ τὸν εἰκοστὸ αἰῶνα ὁ προφήτης τῆς Ὁρθοδοξίας στὸν δυτικὸ κόσμο. Νὰ πῶς περιγράφει ὁ π. Δημήτριος Στανιλοάε τὴ δυνατότητα τῆς Ὁρθοδοξίας νὰ εἶναι προσηλωμένη στὴν παράδοση καὶ ταυτόχρονα πάντα ἐπίκαιρη: «Ἡ Ὁρθοδοξία βοήθησε τὸν ἄνθρωπο νὰ βρεῖ μίαν ἀπάντηση στὰ προβλήματα ποὺ τὸν ἀπασχολοῦσαν σὲ κάθε ἐποχὴ, μὲ τὴν ἀπάντηση ποὺ τοῦ ἔδωσε στὰ θεμελιώδη καὶ διαρκῆ ἐρωτήματά του. Δὲν τοῦ ἔδωσε ἄμεσες ἀπαντήσεις στὰ πρόσκαιρα ἀπ' αὐτά, κάνοντάς τον ἔτσι νὰ ξεχάσει τὰ βασικὰ καὶ μόνιμα. Δὲν συνταυτίστηκε π.χ. μὲ τὴ βαρεὶα πανοπλία καὶ τοὺς πολὺπλοκούς τρόπους μάχης τοῦ ἱππότη τοῦ Μεσαίωνα, οὔτε μὲ τὸ ἐπίσημο ἔνδυμα καὶ τὸν ὑποκριτικὸ κοινωνικὸ κώδικα τοῦ ἀτομιστῆ ἀστοῦ. Ἀλλὰ διατήρησε τὴ ζωηρότητα τῆς κίνησης, τὴν ἀπλότητα τῆς σκέψης καὶ τὴν ἄμεση καὶ οὐσιώδη ἐκδήλωση τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶναι πάντα ὁ ἴδιος. Ἔτσι ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ εἶναι πάντα ἡ ἴδια καὶ πάντοτε ἐπὶ καιρῇ¹⁷».

Καὶ συνεχίζει ὁ π. Δημήτριος Στανιλοάε νὰ περιγράφει τὴν Ὁρθόδο-

17. Πρωτοπρ. Δημήτριος Στανιλοάε, Ἡ Ὁρθοδοξία (Μερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γνωρίσματα), ἀπόδοση ἀπὸ τὰ Γαλλικά: π. Δημήτριος Β. Τζέρπος, ἐκδόσεις «Τῆνος», Ἀθήνα 1995, σσ. 14-15.

ξη και ταυτόχρονα διαχρονική μέθοδο προσέγγισης τῶν ἀνθρώπων και τῶν προβλημάτων τους: «Δὲν ἀνάμειξε ἡ Ὁρθοδοξία τὰ ἐπιφανειακὰ ἀραβουργήματα τῆς ἀνθρώπινης διανόησης μὲ τὴν ἀπλή, τὴ μυστηριώδη, τὴ μεγαλειώδη, τὴ μόνιμη καὶ ἀναπόφευκτα βιούμενη οὐσία τῶν θεμελιωδῶν δεδομένων τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας.

Ἔτσι, μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ἡ Ὁρθοδοξία διατήρησε ἓνα λαϊκὸ χαρακτήρα, γιατί ὁ λαὸς στὴν ἀπλότητά του εἶναι λιγότερο εὐαίσθητος στὶς ἰδεολογίες τῶν διαφόρων ἱστορικῶν περιόδων, πολὺ ὅμως πιὸ ἀνοιχτὸς στὰ πραγματικὰ κι οὐσιαστικὰ προβλήματα ὅλων τῶν ἐποχῶν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ παρουσιάζοντας τὰ ἀπλὰ αὐτὰ καὶ θεμελιώδη δεδομένα τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας κερδίζει τὴν προσοχὴ τοῦ ἀνθρώπου ὅλων τῶν ἐποχῶν. Καὶ κέρδισε τὴν κατανόηση αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, γιατί κάθε φορὰ ἔκανε γι' αὐτὸν ἐπίκαιρο τὸν τρόπο τῆς βίωσης τῶν θεμελιωδῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἀπαντήσεων πάνω σ' αὐτά, ἀδιάφορο ἂν ἐπρόκειτο γιὰ τὸν ἄνθρωπο τοῦ Μεσαίωνα, τῆς Ἀναγέννησης ἢ τῆς δικῆς μας ἐποχῆς. Διότι αὐτὸ ποὺ μένει ἀπὸ κάθε ἐποχὴ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως αὐτὸς προσδιορίζεται ἀπὸ τὰ προβλήματά του καὶ τὴν εὐαίσθησία μὲ τὴν ὁποία δέχεται τὶς ἀπαντήσεις πάνω σ' αὐτά.

Ἡ Ὁρθοδοξία δὲν αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη τῶν σχολαστικῶν θεωρητικῶν ἀναζητήσεων ἢ τοῦ ἐντυπωσιακοῦ πάθους τῆς Ἀναγέννησης γιὰ νὰ συναντήσῃ πραγματικὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. Οὔτε ἔχει ἀνάγκη σήμερα νὰ ἐκκοσμικευθεῖ γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Ἀντίθετα, γνωρίζει καλὰ ὅτι ἂν ἐκκοσμικευθεῖ, θὰ χάσῃ ὁλότελα τὴν προσοχὴ του, γιατί δὲν θὰ μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει ἀπαντήσεις στὰ θεμελιακὰ προβλήματα τῆς σωτηρίας του, ποὺ δὲν παύουν νὰ ὑπάρχουν, σὰν σπινθηρες κάτω ἀπὸ τὴ στάχτη, μέσα στὸ βάθος τοῦ εἶναι τοῦ¹⁸.

γ) Μὲ προσοχὴ καὶ διάκριση.

Οἱ τελευταῖες ἐνότητες δείχνουν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ὁ πολὺτιμος μαργαρίτης, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλάει τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο. Ἐμεῖς οἱ Ὁρθόδοξοι ἔχουμε στὰ χέρια μας τὸν ἀνεκτίμητο θησαυρὸ τῆς γνήσιας χριστιανικῆς παράδοσης. Αὐτὸ φαίνεται καλύτερα στὸν πλοῦτο καὶ τὴ ζωντάνια τῆς λειτουργικῆς μας παράδοσης. Ὅμως στὴν ἐπικοινωνία

18. ὅπ. παρ. σσ. 16-17.

μας μὲ τοὺς ἑτεροδόξους, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὴ διαποίμανση τοῦ δυτικό-τροπου καὶ ὄχι λίγες φορὲς δυτικόπληκτου πιστοῦ τοῦ ποιμνίου μας πρέπει νὰ εἵμαστε πολὺ προσεκτικοὶ καὶ κυρίως διακριτικοί, μὲ τὴν πνευματικὴ πατερικοασκητικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου «διάκριση».

Στὸ ἀληθινὸ καὶ γνήσιο ὀρθόδοξο φρόνημα καὶ βίωμα δὲν ταιριάζει καθόλου ἢ προπαγάνδα καὶ ὁ προσηλυτισμός. Ἡ Ὁρθοδοξία στὸν εὐαγγελισμό τῶν ἀνθρώπων, στὸ κήρυγμά της, γνωρίζει μόνο ἓνα δρόμο, μία μέθοδο, τό: «ἔρχου καὶ ἴδε». Τὴ συμπεριφορὰ αὐτὴ τοῦ Κυρίου, τῶν Ἀποστόλων, τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, τῆς Ὁρθοδοξίας, δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐγκαταλείψουμε μὲ καμμία πρόφαση καὶ καμμία δικαιολογία. Διαφορετικὰ δὲν θὰ εἵμαστε ἀληθινὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ νόθος προπαγανδιστικός, ἰδεολογικὸς - κοινωνικοπολιτικὸς ὀργανισμός. Ἐχουμε τὸ πρόσφατο παράδειγμα τῆς στάσης τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπέναντι στὰ ἀθεϊστικὰ κομμουνιστικὰ καθεστῶτα. Μερικοί, βλέποντας τὰ πράγματα ἑξωτερικὰ, εἶπαν ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία ἔσβησε ἀπὸ τὸν πνευματικὸ χάρτη, συμβιβάστηκε ἐντελῶς μὲ τὰ καθεστῶτα. Τὰ πράγματα ἔδειξαν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία βγῆκε μὲ πολλὰς ὑλικὰς ἐλλείψεις, ἀλλὰ πνευματικὰ ἐνισχυμένη. Εἶναι πολὺ εὐστοχὴ ἡ παρατήρηση τοῦ σύγχρονου μεγάλου Ρουμάνου διανοητῆ καὶ πιστοῦ τέκνου τῆς Ὁρθόδοξης Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας, ἀκαδημαϊκοῦ Virgil Gândea, ὁ ὁποῖος παρομοιάζει τὴ δοκιμασία τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ της, τῆς χώρας γενικώτερα, μὲ τὴν περιπλάνηση ἐπὶ σαράντα ἔτη τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ στὴν Αἴγυπτο. Ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς ὅπωςδήποτε ταλαιπωρήθηκε ψυχικὰ καὶ ὑλικὰ μέσα στὴν ἔρημο, ἀλλὰ πνευματικὰ ἐν τέλει βγῆκε δυνατός, ἀφοῦ σφυρηλατήθηκε ἡ σχέση του μὲ τὸ Θεό, ἐμπεδώθηκε ἡ ἐμπιστοσύνη του σ' Αὐτὸν καὶ προετοιμάστηκε νὰ ἀντιμετωπίσει τίς πιθανὰς ἐπιδράσεις τῶν μελλοντικῶν γειτόνων του μὲ τίς διαφορετικὰς θρησκευτικὰς, πολιτισμικὰς κ.ἄ. παραδόσεις.

Δὲν πρέπει νὰ ξεχάσουμε ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία ποτὲ δὲν θεώρησε τὸ δυτικὸ - εὐρωπαϊκὸ κόσμον *terra missionis*. Ἀλλὰ παντοῦ καὶ πάντα ἔδιδε τὴ μαρτυρία της καὶ διαλέχτηκε ἀκόμη καὶ μὲ ἄλλοθρήσκους, ὅπως π.χ. ὁ ἅγιος Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς μὲ τὸν Ἰουδαϊσμό καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς μὲ τὸν ἰσλαμισμό¹⁹. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβου-

19. Πολλὰ μπορεῖ νὰ ἀντλήσει κανεὶς γιὰ τίς σχέσεις Ὁρθοδοξίας καὶ Ἰσλάμ σήμε-
ρα ἀπὸ τίς σχετικὰς σύντομες μελέτες ποὺ ἐκδόθηκαν σὲ ἐνιαῖο τόμο ἀπὸ τὴν Ἀκαδη-
μία Θεολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος μὲ τίτλο: «Ἰσλάμ καὶ

με πόσο πολύ πρέπει να προσέχουμε και να είμαστε διακριτικοί απέναντι στον άνθρωπο της δυτικής χριστιανικής παράδοσης θα αναφέρω την περίπτωση του Βρετανού ὀρθοδόξου M.R. Bede Gerrard, ὁ ὁποῖος στὸ ἐρώτημα τῆς σχέσης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ τοῦ ὑπέβαλε τὸ περιοδικό «Σύναξη», ἀπάντησε σὲ προσωπικὸ τόνο, ἀλλὰ καὶ ὑπερασπιζόμενος τὴν αὐθεντικότητα τῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας του. Στὴν ἀρχὴ μᾶς θυμίζει ὅτι «τὰ μοναστήρια τῆς Οὐαλίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας, ἀνέπτυξαν μία πραγματικὴ ἀδιάλλειπτη προσευχὴ ὅμοια μὲ ἐκείνη τῶν Ἀκοιμήτων τῆς Κωνσταντινούπολης»²⁰.

Μάλιστα πρὶν ἀπὸ αὐτὸ μᾶς ἀναφέρει ὅτι ἡ «Ἐκκλησία στὶς βρετανικὲς νήσους ἀνέπτυξε τοπικοὺς κώδικες ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν περισσότερα κοινὰ μὲ τὴν αἰγυπτιακὴ πράξη, παρὰ μ' αὐτὴν τῆς γειτονικῆς ἡπείρου²¹». Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι αὕτὴ ἡ παράδοση ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ συνιστοῦσε τὴν κοινὴ καὶ αὐθεντικὴ παράδοση τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας ἔφθασε μέχρι τὰ Λευκὰ Ὅρη καὶ συνεχίστηκε μέχρι τὸν ΙΕ' αἰῶνα, εὐρισκόμενη στὴ βάση τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ Meister Eckhart. Ὁ Eckhart ἐκφράζει τὴ δυσκολία τῶν δυτικῶν ποὺ προσέρχονται στὴν Ὁρθοδοξία νὰ ἀσπασθοῦν τὶς ἰδιάζουσες καὶ τονισμένες κάθε φορὰ μὲ δόση ἐθνικιστικοῦ χρώματος λειτουργικὲς καὶ ἄλλες πνευματικὲς παραδόσεις, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐθνικότητα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν ὁποία προσέρχονται²². Τέλος κατακλείει τὸ ἄρθρο του μὲ ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς συζύγου του ὡς δυτικῶν ποὺ προσήλθαν στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Τὸ παραθέτω

φονταμενταλισμός, Ὁρθοδοξία καὶ Παγκοσμιοποίηση», ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2004, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ πολὺ ἀξιόλογο ἄρθρο τοῦ Ἀναστασίου (Γιαννουλάτου), Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου καὶ πάσης Ἀλβανίας, μὲ τίτλο: «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὶς ἄλλες θρησκείες», δημοσιευμένο στὸν τόμο «Ζωντανὴ Ὁρθοδοξία στὸ σύγχρονο κόσμο», μὲ πρόλογο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, ἐπιμέλεια τῶν Andrew Walker καὶ Κώστα Καρρᾶ, μετάφραση τοῦ Ἰωσήφ Ροηλίδη, ἐκδόσεις Ἑστία, Ἀθήνα 2001, σσ. 42-62, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παραθέτουμε μία μόνο εἰσαγωγικὴ παρατήρηση τοῦ συγγραφέα: «Στὶς μέρες μας κερδίζει ἔδαφος ἡ πρόταση ἀρμονικῆς συμβιώσεως καὶ διαλόγου τῶν ὁπαδῶν τῶν διαφόρων θρησκειῶν μέσα σὲ μία θρησκευτικὴ πολυμορφία, μὲ σεβασμὸ στὴν ἐλευθερία τοῦ κάθε ἀνθρώπινου προσώπου καὶ τῆς κάθε μειονότητας» (βλ. ὅπ. παρ. σ. 44).

20. M.R. Bede Gerrard, Ἡ ἐμπειρία ἐνός Βρετανοῦ Ὁρθόδοξου, Ὁρθόδοξη ταυτότητα καὶ πολιτισμός, περιοδικό «Σύναξη», τεύχ. 88, σ. 69.

21. Ὁπ. παρ.

22. πρβλ. ὅπ. παρ., σ. 70-73.

αὐτολεξεί γιατί εἶναι τραγικά εὐγλωττο καί ἀφοπλιστικό καί ὁδηγεῖ αὐτόματα σέ πολλοὺς συνειρμούς πού ἐπιβεβαιώνουν τὸν τίτλο αὐτῆς τῆς ἐνότητος, ὅτι μᾶς χρειάζεται πάντοτε ἡ προσοχή καὶ ἡ διάκριση. Ἀναφέρει λοιπὸν ὁ ἀρθρογράφος μας: «Ἡ ζωὴ μέσα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν εἶναι εὐκόλη γιὰ ἓναν ἐνήλικα πού προηγουμένως εἶχε ἐνεργὴ συμμετοχὴ σὲ μία δυτικὴ Χριστιανικὴ παράδοση. Ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγὼ γίναμε μαζί Ὁρθόδοξοι. Ἐκείνη ἀφιερώθηκε βαθιὰ στὴ ζωὴ τοῦ μέλους τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ἔμαθε ἐπαρκῶς ἐκκλησιαστικά ἑλληνικά καὶ σλαβονικά, ὥστε νὰ συμμετέχει πλήρως στὶς ἀκολουθίες, ἐνίοτε καὶ νὰ προΐσταται τῆς χορωδίας. Χαίρεται ὅλους τοὺς πλούσιους θησαυροὺς πού τῆς ἔδωσε ἡ ζωὴ της στὴν Ὁρθοδοξία, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ ἀντέξει τὰ προβλήματα πού καὶ οἱ δύο μας συναντήσαμε - τὴν ἄρνηση μιᾶς χριστιανικῆς κληρονομιάς καὶ τὴν ἐμπλοκὴ σὲ ἄγνωστους μας πολιτισμούς καὶ σὲ νοοτροπίες πού αὐτοὶ συχνὰ γεννοῦν. Πρόσφατα, μετὰ ἀπὸ δεκατρία χρόνια, ἔχει ἐπανέλθει ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὶς δυτικὲς χριστιανικὲς ρίζες της καὶ μαζί μαθαίνουμε πῶς νὰ βιώνουμε στὴν πληρότητά της τὴν διεκκλησιαστικὴ συζυγία μας. Μὲ δεδομένα ὅλα αὐτὰ ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς Σύνταξης μοῦ ζήτησε νὰ γράψω αὐτὸ τὸ κείμενο ὅταν τοῦ εἶπα: «Ἡ μεγαλύτερη δύναμη καὶ ἡ μεγαλύτερη ἀδυναμία τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἶναι ὁ ἐθνικισμός²³».

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία κατεδίκασε ἀκόμη καὶ συνοδικά, ὅπως ξέρουμε, τὸν ἐθνικισμό²⁴. Ὅμως δὲν παύει τὸ πνεῦμα τοῦ ἐθνικισμοῦ νὰ κατατρῶγει τὰ σπλάχνα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν πιστῶν μας καὶ νὰ κάνει ἀδύναμη καὶ ἀναποτελεσματικὴ τὴ μαρτυρία μας, ἰδιαίτερα ἔναντι τοῦ κοσμοπολίτη καὶ παγκοσμιοποιημένου ἀνθρώπου τῆς Δύσης, ἀλλὰ καὶ τῆς δικῆς μας σύγχρονης κοινωνίας. Θὰ δώσω ἓνα ρουμανικὸ, οἰκεῖο σὲ σᾶς παράδειγμα: Στὸν τόμο «Sfinti Romani si aparatori ai legeii stramosesti», ὁ μακαριστὸς Μητροπολίτης Κραϊόβα Νέστωρ, στὸν Πρόλογο προσπαθεῖ νὰ καταδείξει τὴν ἐγγύτητα τοῦ ρωμαϊκοῦ - ἐθνικοῦ στοιχείου καὶ τὴν χριστιανισμοῦ (romantitate si crestinismul). Ἀλλὰ εὐτυχῶς στὸν ἴδιο τόμο, στὸν

23. Ὁπ. παρ., σ. 74.

24. Σύνδος Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1872, βλ. Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, II, Γκρατς - Αὐστρία, 19682, σ. 1015.

ἐπίλογο, ὁ ἀείμνηστος δάσκαλός μας π. Δημήτριος Στανιλοάε κάνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Προσπαθεῖ νὰ τονίσει τὴν ἀνάγκη νὰ ξεφύγουμε ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ τοπικοῦ καὶ ἐθνικοῦ καὶ νὰ ἀναχθοῦμε στὸ καθολικὸ καὶ οἰκουμενικόν. Ἔτσι βλέπει καὶ τὴν παρουσία τῶν τοπικῶν ἁγίων μέσα στὸ ἐνιαῖο καὶ οἰκουμενικὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ παραθέσουμε αὐτολεξεῖ τὴν τελευταία παράγραφο αὐτοῦ τοῦ ἐπιλόγου, γιατί θεωρῶ ὅτι εἶναι μία παρακαταθήκη πού πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ὁρθοδόξους. Ἀναφέρει λοιπὸν ὁ μακαριστὸς π. Δημήτριος Στανιλοάε: «Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ὑπογραμμίστηκε ἡ ἐθνικὴ συνείδηση τῶν λαῶν, θεωροῦμε πλέον ὅτι ἡ ἐποχὴ μας ἀπαιτεῖ τονισμό τῆς ἐνότητός τους ὡς λαῶν μὲ ἀνεπτυγμένα αὐτοσυνειδησία. Ἡ ἐνότητα αὐτὴ θὰ βασίζεται στὶς κοινὲς ἀξίες τους. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴ συνείδηση ὅτι βιώνουν τὴν ἴδια πίστη στὸ Θεὸ πού ἐνεργεῖ διὰ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων καὶ τῶν ἁγίων τους. Ἄν ὁλόκληρος ὁ χριστιανισμὸς εἰσῆλθε σὲ μία κίνηση οἰκουμενικῆς σύγκλισης, γιατί τάχα δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρουσιαστεῖ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δίδοντας μεγαλύτερη ἔμφαση στὴν ἐσωτερικὴ ἐνότητά της;»²⁵.

δ) Χρειαζόμαστε ἰδιαίτερα τὸ χάρισμα τῆς προφητείας.

Ὅπως παλαιὰ στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Προφῆτης δὲν ἦταν ὁ προλέγων, ὁ ἀνακοινῶν τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ ὁ ὁμιλῶν ἐξ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, εἰς τόπον τοῦ Θεοῦ, τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ σήμερα ὁ λόγος καὶ ἡ προσφορὰ μας γιὰ νὰ ἔχει καρποφορία πλούσια πρέπει νὰ ἀρθεῖ στὸ ὕψος τῆς προφητικῆς γνησιότητος καὶ ἐντασης. Νὰ ἐγκαταλείψουμε τὰ δικά μας καὶ τὰ πάθη μας καὶ τὶς ἐπιδιώξεις μας καὶ νὰ ἀφήσουμε τὸ Θεὸ νὰ μιλάει στοὺς ἀνθρώπους δι' ἡμῶν. Εἶναι πολὺ ἀξιόλογα τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Andrew Walker γιὰ τὸν προφητικὸ ρόλο τῆς Διασπορᾶς, ἴσως θὰ ἄξιζε εἰδικὴ διαπραγμάτευση, σοβαρώτατη μελέτη. Δὲν μπορούμε ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ προσέξουμε καὶ νὰ ἐνστερνιστοῦμε ἀκόμη τὰ λόγια τοῦ Μητροπολίτη Φίλιππου, Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ἀντιοχείας στὴν Ἀμερικὴ. Λέγει λοιπὸν πὼς ἡ Διασπορὰ βρίσκεται μὲν σωματικὰ στὴ Δύση, ἀλλὰ ἀπουσιάζει ψυχολογικά. Λέγει ὅτι ὑπάρχουν Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ στὴ Βό-

25. Νέστορος Ἀρχιεπισκόπου Κραϊόβα καὶ Μητροπολίτου Ὀλτενιέ, Βουκουρέστι 1987, σ. 677.

ρεια Ἀμερική, πού ἀκόμη ζοῦν «μέ τὴν καρδιά τους ἀλλοῦ». Φυσικά, ἡ παλαιά πατρίδα ἀσκεῖ μία ἰσχυρὴ πίεση στὴ φαντασία καὶ στὴ μνήμη τους, μπορεῖ ὥστόσο νὰ ὀδηγήσει σὲ μία συνεχῆ ὄνειροπόληση, ὅπου ἡ χριστιανικὴ εὐθύνη ἀκυρώνεται ἀπὸ τὴ νοσταλγία τοῦ παρελθόντος. Ὁ Μητροπολίτης Φίλιππος ἰσχυρίζεται πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ προβλήματα εἶναι ὅτι τὰ μέλη κάποιων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν δὲν μιλοῦν στὴ Δύση μὲ προφητικὴ φωνή, ἐπεὶ δὲν ἔχουν αἰσθανθεῖ ὡς ἱεραπόστολοι ἢ προφῆτες, ἀλλὰ αἰσθάνονται ἀπλῶς ὡς ἓνα γκέτο πού συντηρεῖ ὅ,τι χάθηκε στοὺς παρελθόν. Τὸ ἐπιχείρημά του, γιὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ δέκα τελευταῖα χρόνια, εἶναι ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πρέπει νὰ πάψει νὰ εἶναι μία Ἐκκλησία τῆς Διασπορᾶς, ὑπὸ τὴν ἔννοια ἐνὸς μουσείου ἢ μιᾶς ἐθνικῆς μειονότητας, καὶ ὀφείλει νὰ γίνεи μία ἱεραποστολικὴ Ἐκκλησία. Δὲν ἀρκεῖ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία νὰ εἶναι θεσμικὰ παροῦσα, ἐπεὶ δὲν βρίσκεται στὴ Δύση ἀπλῶς γιὰ νὰ ἐπιβιώσει, ἢ ἀκόμη καὶ γιὰ νὰ γίνεи ἰσχυρή. Εἶναι ἐδῶ γιὰ νὰ μεσιτεύει τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. *Ἡ, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴ γλῶσσα αὐτοῦ τοῦ κειμένου: ὁ προφητικὸς τῆς ρόλος εἶναι νὰ φανερώνῃ τὸ νοῦ καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ²⁶».

Πολὺ εὐστοχα, τέλος, παρατηρεῖ πάλι ὁ Andrew Walker: «Ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ὁρθοδόξους πού λένε ὅτι οἱ Προτεστάντες καὶ οἱ Καθολικοὶ δὲν μποροῦν νὰ κατανοήσουν τὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, εἶναι μερικὲς φορὲς κατακριτέοι, διότι δὲν μπόρεσαν νὰ μάθουν τὴ θεολογικὴ διάλεκο τῆς Δύσης ἢ νὰ διαπιστώσουν τὸ πόσο εἶναι δυνατό οἱ ὀρθόδοξοι ἔννοιες νὰ μεταφραστοῦν σὲ γλῶσσα δυτικὴ. Πεῖτε σ' ἓναν πενηνταεταῖο ὅτι οἱ εἰκόνες ἀποτελοῦν ἀπεικόνιση τοῦ θείου καὶ θὰ γυρίσει τὸ πρόσωπό του ἀηδιασμένος. Μιλήστε του ὅμως γιὰ τὴ συνέργεια Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου καὶ πεῖτε του ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι πίνακες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ θὰ ἀρχίσει νὰ καταλαβαίνει. Αὐτὸ τὸ παράδειγμα μᾶς θυμίζει μία ἀπὸ τὶς πλέον παραμελημένες πλευρὲς τῆς προφητείας: δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζουμε τὸ νοῦ τοῦ Θεοῦ, πρέπει καὶ νὰ τὸν παρουσιάζουμε μὲ τὴ γλῶσσα καὶ στὸ πολιτιστικὸ πλαίσιο ὅπου ζοῦμε. Αὐτὸ πρέπει ἐπίσης νὰ μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι ἡ προφητεία δὲν εἶναι τὸ ἀντίθετο τῆς

26. Ζωντανὴ Ὁρθόδοξία στὸ σύγχρονο κόσμον, μὲ πρόλογο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, ἐπιμέλεια τῶν Andrew Walker καὶ Κώστα Καρρά, μετάφραση τοῦ Ἰωσήφ Ροηλίδου, Ἀθήνα 2001, σ. 17, σημείωση 10.

άσκησης. Όπως ακριβώς τὸ χάρισμα τῆς διάκρισης λειτουργεῖ μέσα ἀπὸ τὸν πνευματικὸ καρπὸ τῆς ἐγκράτειας, ἔτσι καὶ ἡ προφητεία ὁμιλεῖ ἀπὸ τὴν οἰκειότητα τῆς ἀσκητικῆς προσοχῆς, ἀφενὸς στὸ νοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφετέρου στὸν πολιτισμὸ στὸν ὁποῖο ζοῦμε. Ἡ προφητεία, ἐν συντομίᾳ, ἀποτελεῖ ἐργασία διπλὰ σκληρή, ἀφενὸς νὰ ἀκούει κανεῖς καὶ ἀφετέρου νὰ φανερώνει τὸ νοῦ τοῦ Θεοῦ²⁷.

ε) *Ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ.*

Μὲ αὐτὴν τὴν τελευταία παράγραφο ὁλοκληρώνουμε τὴ διαπραγμάτευσὴ μας. Δὲν βάλουμε αὐτὴν τὴν παράγραφο ἀπλὰ γιὰ μεθοδολογικοὺς λόγους, ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ἡ τελευταία δυναμικὴ ἐντύπωση. Πρέπει νὰ ἔχουμε καθαρὴ τὴ συνείδηση καὶ ἐντονο τὸ βίωμα ὅτι δὲν ἤλθαμε στὸν κόσμο αὐτὸ ἀπλὰ νὰ πράξουμε πνευματικὸ ἔργο. Νὰ διαχειριστοῦμε ὡς Ἐκκλησίες μία ἐγκόσμια πραγματικότητα, ἔστω πνευματικῆς φύσεως. Ἀλλὰ, ὅπως ξέρουμε, μὲ τὴ σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου ἔχουμε «εἰσβολή» τῶν ἐσχάτων στὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα πλέον εἶναι ἤδη παρόντα, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφωνεῖ: «Ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς²⁸», «εἵμαστε πάροικοι καὶ παρεπίδημοι²⁹», «οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν³⁰». Ἄν θέλει κανεῖς γι' αὐτὴν τὴ θεώρηση τῆς θείας Λειτουργίας καὶ τῆς θείας Εὐχαριστίας εἰδικώτερα μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεῖς πολλὰ μαρτυρίες καὶ τεκμηριώσεις στὰ ἔργα τοῦ Μητροπολίτη Περγάμου κ. Ἰωάννη Ζησιούλα. Ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ὁ συμμετέχων στὸ Συνέδριο Ἐλλογιμώτατος Καθηγητὴς κ. Πέτρος Βασιλειάδης, ἐκτὸς τῆς ἐρμηνευτικῆς βιβλικῆς ἐσχατολογικῆς γραμμῆς ποὺ καταδεικνύει στὰ βιβλικά ἐρμηνευτικὰ ἔργα του, στὰ θέματα τῆς λειτουργικῆς θεολογίας καὶ πιὸ συγκεκριμένα τῆς εὐχαριστιακῆς θεολογίας συνεχῶς ἀναφέρεται στὴν ἐσχατολογικὴ διάσταση. Ἐξάλλου ὁ ἴδιος περιγράφει καὶ τὸ θέμα τῆς ἱεραποστολῆς μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς καὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ ὀρθόδοξη μαρτυρία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἀντικατοπτρισμὸς τῶν ἐσχάτων³¹.

27. Ὁπ. παρ.

28. Φιλπ. 3, 20.

29. Ἐβρ. 11, 13.

30. Ὁπ. παρ., σ. 13, 14.

31. Πέτρος Βασιλειάδης, Μετανεωτερικότητα καὶ Ἐκκλησία, Ἡ πρόκληση τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2002, σσ. 40-42.

Ἔχει δίκαιο ὁ Ἀθανάσιος Γιέβτις, πρ. Μητροπολίτης Ἑρζεγοβίνης, στὸ ἄρθρο του «Τὰ ἔσχατα στὴν καθημερινή μας ζωή»³², νὰ περιγράφει τὸ πόσο γνήσια ὀρθόδοξη καὶ ἀληθινὴ, πειστικὴ γιὰ ὅποιονδήποτε σημερινὸ ἄνθρωπο, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸν ἀμφισβητή καὶ ἀδιάφορο, θὰ ἦταν ἡ μαρτυρία μας ἀνὰ στὴν καθημερινότητά μας ἀποπνέαμε τὸ ἄρωμα τοῦ ἔσχατου, τοῦ ἄλλου κόσμου, «ἐνθα οὐκ ἔστι πόνος ἢ λύπη ἢ στεναγμός, ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος»³³.

Ἀντὶ ἐπιλόγου

Ἕνας σύγχρονος Ἕλληνας μουσικὸς ποὺ πέρασε τὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς του στὴ Γαλλία, πρὶν ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια παραχώρησε μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα συνέντευξη:

«– Ζητήσατε ποτὲ τὴν ματαιοδοξία τοῦ καλλιτέχνη ποὺ κολακεύει τὸ κοινό, προκειμένου νὰ εἰσπράξει αὐτὴν τὴν κολακεία;

– Ὁχι. Γιατί οἱ λίγοι, ποὺ μὲ ἐκτιμοῦν γι' αὐτὰ ποὺ ἔκανα, ἦσαν ἀρκετοὶ γιὰ μένα. Καὶ δὲν μὲ ἐνδιαφέρει νὰ τοὺς πολλαπλασιάσω. Μὲ ἐνδιέφερε ἡ ἀναζήτηση. Καὶ ἡ ἀναζήτηση ποτὲ δὲν συμβαδίζει μὲ τὴν κολακεία καὶ τὴν ποσότητα ἀποδοχῆς.

– Ὅλο τὸ ζήτημα γιὰ σᾶς ἦταν ἡ ἀναζήτηση καὶ ὄχι ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀναζήτησης, δηλαδή;

Ἀκριβῶς!...

– Ὑπάρχει κάτι ποὺ σᾶς ἀνησυχεῖ;

– Ὅλα μὲ ἀνησυχοῦν. Καὶ ἡ ὑπαρξή μου μὲ ἀνησυχεῖ ἀκόμη περισσότερο!

– Γιατί;

– Γιατί δὲν ξέρω, ποῦ νὰ πάω. Δὲν ξέρω ποῦ πᾶμε!

– Ἐννοεῖτε, ὅτι δὲν ξέρετε κατὰ πόσο ἔχει νόημα τὸ πέρασμά μας ἀπὸ τὴν ζωή; Σᾶς ἀπασχολεῖ αὐτό;

– Μὲ ἀπασχολεῖ καὶ αὐτὸ βέβαια. Ἡ ζωὴ εἶναι μικρὴ. Καὶ εἶναι ὁ μόνος πλανήτης ποὺ ἔχει ἄνθρωπους, ποὺ δῆθεν σκέπτονται. Αὐτὸ μὲ τρομάζει.

– Μπορεῖτε νὰ μοῦ πεῖτε μία εἰκόνα, ποὺ νὰ περιγράφει τὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς σας καὶ τοῦ μυαλοῦ σας τώρα;

33. «Μετὰ τῶν ἁγίων...», Νεκρώσιμο κοντάκιο, ἤχος πλ. δ'.

– Μιά έρημος... Μιά απέραντη έρημος... όπου δεν μπορεί να ανθίσει τίποτε πιά... μιιά έρημος με τρανό παρελθόν, που δεν αντέχεται όμως...³⁴»

Αυτόν τόν άνθρωπο θα συναντήσει ή Όρθοδοξία στους δρόμους της Ευρώπης. Τόν ίδιο άνθρωπο θα βρει και στα δικά της σύγχρονα αστικά κέντρα. Γι' αυτόν, ιδιαιτέρως, πρέπει να προσπαθήσει να τόν πλησιάσει, να τόν δροσίσει μέσα στη δίψα της έρήμου του, να τόν συντροφεύσει στην μοναξιά του, να τόν περιποιηθεί στις πληγές του και να προσπαθήσει να τόν βάλει στο «πανδοχείο» - θεραπευτήριό της.

34. ΒΗΜΑ, 21.09.1997, σ. 4, 4.